

ARAB TILIDA ZAMONNING IFODALANISHI

Mamayusupov Juraxon Mamadali o'gli

Oriental universiteti Lingvistika (arab tili) fakulteti

2-kurs magistranti

Tel:+99894 204 78 91

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada arab tilida zamonning ifodalanishi bo'yicha fikr-mulohazalar keltirilgan. Shuningdek, zamon tushunchasini ifodalash bo'yicha mavjud bo'lgan turli xil talqinlar qiyosiy nuqtai nazardan tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: arab tili, zamon, payt, vaqt, davr, mavsum, muddat, o'tkinchi.

ABSTRACT

This article presents opinions on the expression of time in Arabic. Also, various interpretations of the concept of time are analyzed from a comparative point of view.

Key words: Arabic language, time, moment, time, period, season, term, transitory.

KIRISH

Arab tilida “zamon, davr vaqti”, “vaqt, payt, on”, “mavsum, payt” ma'nolarida asosan وقت o'rta Ovrupo vaqti , اضافي sport. qo'shimcha vaqt, العمل في أوقات الدوام yoki ish, xizmat vaqtida, صرف الوقت vaqt o'tkazmoq , صباحا tong payti edi. arab tilida vaqt bilan bog'liq ish-harakatni belgilovchi fe'llarga e'tibor beradigan bo'lsak, ular quyidagilar.

I وقت (u) vaqt belgilamoq;

II 1 (وقت) vaqtni aniqlamoq, belgilamoq; 2) vaqtni taqsimlamoq; 3) vaqtni tayinlamoq; ثوقت bir vaqtning o'zida bo'lib o'tmoq. Mazkur o'zakdan “vaqt” tushunchasi bilan bog'liq bir qator so'zlar yasaladi. E'tibor beraylik:

- أوقت ... وقت ko'p -vaqt so'zining kichraytirilgani, vaqtcha.

- توقت vaqtni hisoblash, hisoblab chiqish, aniqlash

في الساعة العاشرة من وقت المدينة المنورة Madina vaqti bilan soat o'nda

- الوقت الافرنجي -vaqtning arabiy o'lchovi, في القاهرة - Qohira vaqti bilan,

vaqtning ovrupocha o'lchovi, الوقت المحلي - mahalliy vaqt, وقت الصلوات - namoz (ibodat)

vaqti jadvali, 2) vaqt xizmati: الوقت علامات gram.tinish belgilari

متوقت - sinxron ravishda bo'lib o'tadigan;

- وقت ko'p. موقت belgilangan vaqt

¹ Ан-На'им. Арабча-ўзбекча луғат. – Т.: “Халқ мероси нашриёти”, 2003. 926-927 бетлар.

- موقت شuningdek, موقت 1) ma'lum vaqtga belgilangan mo'ljallangan;
2) muvaqqat, qisqa vaqt ichida bo'ladigan, vaqtincha; حكومة موقتة muvaqqat
hukumat, بصورة موقتة yoki موقتا vaqtincha, muvaqqat.
- موقت 1) yetakchi, asosiy xronometraj (vaqtni aniq o'lchash); 2) ishni aniq, o'z
vaqtida puxta bajaradigan; xronometraj qiluvchi, vaqt o'lchovchi.
- موقت 1) ma'lum vaqtga belgilangan, vaqti (muddati) cheklangan; vaqtincha,
muvaqqat; قبيلة موقتة belgilangan vaqti kelib portlaydigan bomba; soat
mexanizmi o'rnatilgan bomba; 2) vaqtga bog'liq bo'lgan, vaqt bilan
belgilanadigan; muayyan vaqtda farz bo'lgan.
- موقيات ko'p. 1) muddat, ma'lum belgilab qo'yilgan vaqt; 2) mavsum,
palla, vaqt, muddat; ko'p jadval 2) haj va umra ziyoratiga kelgan kishilarning
ehrom bog'laydigan joyi.
موقياتي xronometraj qiluvchi, vaqt o'lchovchi.
موقتي - vaqtincha, qisqa vaqtdagi, muvaqqat, omonat, o'tkinchi; وقتيا vaqtincha,
vaqtinchalik.
- Arab tilida esa "vaqt" tushunchasi bilan bog'liq quyidagi leksik birliklarni
ko'rib chiqamiz.
- دهر ko'p. دهور, دهر 1) dahr, davr, zamon, asr; geol. Davr; دهر الانسان asri;
دهر الاول paleozoy davri²
دهر uz oq davom etadigan; الدهر منذ الدهر qadimdan, azaldan, ko'pdan beri, ro'zi
azaldan.
دهري asrga(davrga) oid. دهري juda eski, azaliy, qadimiy, qadimgi;
Arab tilida حين ko'p. احين so'zi ham "vaqt, payt, chog'", "qulay fursat",
"muddat" kabi ma'nolarni anglatadi va turli so'z va yuklamalar bilan vaqt
mazmuniga bog'liq ma'nolarni beradi³, Masalan: با'zan, ba'zida;
حين من حين الى حين; بعد حيننا yoki حيننا وحيننا; با'zan.
حين ان... عي yoki في... عي gan paytda va boshqalar.
Bu so'z حان(i) "yetib kelmoq, yaqinlashmoq (vaqt)" fe'lidan yasalgan.
حان المغرب حانت
Mazkur o'zakdan yasalgan fe'llarning hosila boblari ham vaqt bilan bog'liq ish-
harakatni bildiradi.
- II حان vaqt belgilamoq, vaqt tayin qilmoq; IV احين; احين
muddat istiqomat qilmoq V حان (qulay fursatni, imkoniyatni) kutib turmoq; X
حان = حان yoki حان استحان
- Mazkur o'zakdan yasalgan vaqt tushunchasi bilan bog'liq quyidagi leksik

² Ан-На'им. Арабча-ўзбекча луғат. –Т.: “Халқ мероси” нашриёти, 2003. 272-273-бет.

³ Ан-На'им. Арабча-ўзбекча луғат. - Т.: “Халқ мероси” нашриёти, 2003. 212 - бет.

birliklarni ko‘rishimiz mumkin.

- ko‘p. (احيان) vaqtlar, paytlar, كثيرة في احيان tez-tez, - bir necha martalab, بافي بعض الاحيان ba‘zan, goho, gohida, goh-gohda;
- تحين (qulay fursatni, imkoniyatni) kutish

Arab tilida IV bob “(qayerdadadir) uzoq vaqt qolib ketmoq”, “uzoq davom etmoq, surunkali bo‘lmoq (kasallik haqida)” fe’li ham vaqt bilan bog‘liq ma’noni anglatadi. Bu fe’l o‘zagidan bir qator so‘zlar yasaladi.

1) zamon vaqt, davr; yaqin vaqtgacha, yaqingacha; ko‘p. (ازمنة) zamon vaqt, davr;

2) mavsum, fasl, davr, sezon; ko‘p. (ازمنة) zamon vaqt, davr; yaqin vaqtgacha, yaqingacha;

3) gram. Zamon; ko‘p. (ازمنة) zamon vaqt, davr; yaqin vaqtgacha, yaqingacha;

1) vaqtincha; 2) bu dunyoga oid;

2) bu dunyoga oid; ko‘p. (ازمنة) zamon vaqt, davr; yaqin vaqtgacha, yaqingacha;

1) zamon, vaqt; 2) gram. zamon⁴

1) vaqt orasi, fursat, vaqt ichi, vaqt qismi;

1) vaqt (payt) da chegaralangan, vaqtincha, muvaqqat;

2) xronologiyaga oid, xronologik (hodisa-voqealarning vaqt jihatdan ketma-ketligi); ko‘p. (ازمنة) zamon vaqt, davr; yaqin vaqtgacha, yaqingacha;

uzoq vaqt (surunkali) davom etadigan.

Arab tilida quyidagi so‘zlar ham muayyan vaqt bilan bog‘liq bo‘lgan ma’nolarni anglatadi.

1) to‘xtovsiz, tinimsiz, kecha-yu Kunduz. ko‘p. (اناء) vaqt; اطراف النهار و الليل و اطراف النهار اناء

1) nazar, qarash; 2) on, vaqt, payt; ko‘p. (لمح) nazar, qarash; 2) on, payt, vaqt;

1) nazar, qarash; 2) on, payt, vaqt; ko‘p. (لمح) nazar, qarash; 2) on, payt, vaqt;

1) lahza, zum, on, ko‘z ochib yumguncha; ko‘p. (لحظة) lahza, zum, on, ko‘z ochib yumguncha;

1) qisqa vaqt, ko‘z ochib yumguncha, o‘tkan vaqt, lahza, on, fursat, dam, nafas; ko‘p. (برهة) qisqa vaqt, ko‘z ochib yumguncha, o‘tkan vaqt, lahza, on, fursat, dam, nafas;

1) biro z fursatda, qisqa vaqt Ichida; ko‘p. (برهة من الزمان) biro z fursatda, qisqa vaqt Ichida;

5) istagan paytda; ko‘p. (برهة في كل برهة) istagan paytda;

1) lahza, on, ko‘z ochib yumguncha o‘tadigan vaqt; ko‘p. (لحظة) lahza, on, ko‘z ochib yumguncha o‘tadigan vaqt;

1) bir lahzada; ko‘p. (لحظة في لحظة) bir lahzada;

1) oxirgi lahzada (onda); ko‘p. (لحظة في اخر لحظة) oxirgi lahzada (onda);

1) sha lahzada; ko‘p. (لحظتند) sha lahzada;

1) qulay fursat, qulay vaqt; shans; qulay fursat (on, moment); 2) ishdagi tanaffus payti (vaqti); ta‘til, kanikul.⁶ ko‘p. (فرصة) qulay fursat, qulay vaqt; shans; qulay fursat (on, moment); 2) ishdagi tanaffus payti (vaqti); ta‘til, kanikul.

1) on, fursat, ya‘ni bu so‘z hozir ma’nosida ishlatiladi.

⁴ Ан-На‘им Арабча-ўзбекча луғат. Т.; “Халқ мероси” нашриёти. , 2003. 346 бет.

⁵ Ан-На‘им Арабча-ўзбекча луғат.Т.; “Халқ мероси” нашриёти., 2003. 743 - бет.

⁶ Ан-На‘им Арабча-ўзбекча луғат. - Т.; “Халқ мероси” нашриёти. , 2003. 616 - бет.

Voqea - hodisaning kechgan zamoni, odatda, fe'llarda aks etadi. Fe'llarning zamon kategoriyasida harakat vaqti, uning so'zlanayotgan paytga nisbatan uch zamonda (o'tgan, hozirgi va kelasi zamonda) ekanligi anglashilib turadi. Fe'llar masdar shaklidagina zamoni bildirmaydi. Arab tilida fe'lning o'tgan zamoni boshqa tillar kabi ish-harakatining tugallanganligi, o'tgan zamonda bo'lib o'tganligini bildiradi.

Masalan: ذهب- ketmoq, 3 دخل- kirmoq, خرج- chiqmoq, علم- bilmoq, نَظَّف- pokiza bo'lmoq, حَسَن – yaxshi bo'lmoq va h.k.

Arab tilida fe'lning hozirgi – kelasi zamoni hozirgi zamonda, kelasi zamonda, ba'zan esa o'tgan zamonda amalga oshadigan tugallanmagan ish-harakatni bildiradi, shuningdek u har doim amalga oshadigan ish-harakatni ham ifodalashi mumkin.⁷

Masalan: ينزل- tushyapti, يشرب- ichyapti, يخرج – chiqyapti va hk.

Gapdagi fe'ldan voqea – hodisaning zamoni anglashilib turadi. Harakat zamonsiz bo'lmaydi. Biroq, so'zlovchi nutqidan harakat zamonining aniq bir muddati anglashilmasligi mumkin. Bunday hollarda nutqda payt ravishlaridan foydalaniladi.⁸ Payt ravishlari voqea-hodisaning kechgan zamoniga aniqlik kiritadi. Masalan, keldi deyilganda birovning o'tgan zamonda kelganligi tushuniladi.

Agar kecha keldi deyilsa, harakatning kechgan zamoni aniqlashadi: bugun yoki o'tgan kuni emas, aynan kecha kelgani anglashiladi. Masalan:

وصل المعلم الى المدرسة قبل الظهر O'qituvchi peshindan oldin maktabga yetib keldi. Ushbu jumlada وصل fe'li va قبل الظهر (peshindan oldin) payt ravishi voqea – hodisani o'tkan zamonda sodir bo'lganligini bildirib kelyapti.

Keyingi misolni hozirgi kelasi zamonda beramiz. Masalan:

الطالب الان يقرأ الكتاب العربي Talaba hozir arabcha kitobni o'qiyapti. Ushbu jumlada

يا'ni o'qiyapti va الان ya'ni hozir payt ravishi voqea - hodisani hozirgi zamonga tegishli ekanligini bildirib kelmoqda.

Vaqt aniqligini fe'lning turli shakllari bilan ham ifoda etish mumkin. Hozirgi arab tilida zamoni yanada konkretlashtirish uchun qo'shma fe'llardan, xususan كان fe'li ishtirok etadigan qo'shma fe'llardan keng foydalaniladi. Bunday qo'shma fe'llar quyidagi zamon ma'nolarini bildiradi: كان fe'li o'tgan zamonda va yetakchi fe'l hozirgikelasi zamonda kelganida, ish-harakatning o'tgan zamonda uzoq davom etganligi yoki o'tgan zamonda bir necha bor takrorlanganligi bildiriladi.

Masalan:

قبل سنتين كنت أدرس في الجامعة - Ikki yil avval men universitetda o'qir edim.

⁷ Иброҳимов Н., Юсупов М. Араб тили грамматикаси. I жилд. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси”, 1997. 126 -127 бетлар.

⁸ Иброҳимов Н., Юсупов М. Араб тили грамматикаси. I жилд. Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси”, 1997, 126 -127 бетлар.

في تلك الفترة كنا نلعب الشطرنج كل يوم O'sha kezlarda har kuni shaxmat o'ynar edik.

2. fe'li ham, yetakchi fe'l ham o'tgan zamonda bo'lganida, ish-harakatning o'tgan zamonda bo'lib o'tganligi yoki o'tgan zamondagi boshqa bir ish-harakatdan oldin sodir bo'lganligi ifodalanadi. Bunda yetakchi fe'l oldidan yuklamasi ham kelishi mumkin. Masalan:

في أوائل الشهر كان طلاب الصف الأول قد دفعوا جميعا امتحاناتهم

- Birinchi kurs talabalari o'yning boshlarida barcha imtihonlarini topshirib bo'lgan edilar.

كانت زينب سافرت إليها مساء أمس

- Kecha kechqurun Zaynab yurtiga jo'nab ketib bo'lgan edi.

fe'li hozirgi-kelasi zamonda, yetakchi fe'l esa yuklamasi bilan o'tgan zamonda kelganida, ish-harakatning kelasi zamonda biror ish-harakatdan yoki paytdan ilgari sodir bo'lajagini bildiradi.

Masalan: بعد عدة سنوات تكونو قد تخرجتم من الجامعة

ya'ni ma'nosi "Bir necha yildan keyin universitetni tugatib bo'lgan bo'lasizlar".

Masalan, *kelgan edi* deyilganda o'sha kimsaning "bir zamonlar kelganligini" tushunamiz. Tilshunoslikda, bunday fe'l shaklini "uzoq o'tgan zamon" deyiladi. Arab tilida Uchta zamonning ichki bo'linishlari shuning singari yo'llar bilan hosil qilinadi.

"Vaqt o'lchovlari" deyilganda aniq vaqt birligini, davriylikni tushunamiz. Vaqt o'lchovi annashu davriylikning atamasidir. Tilda ushbu vazifani otlar bajaradi. Vaqt o'lchovining aniqligini ifodalashda sonlardan foydalaniladi. Masalan, oy deganda "o'ttiz kunlik muddat"ni tushunamiz. Agar biroy yoki ikki oy deyilsa, vaqtning aniq bir muddati anglashiladi. Vaqtning aniqligini ifodalashda istalgan dona sonidan foydalanish mumkin. Biroq bu masalada kasr sonlarning vazifasi cheklangan. Masalan, yarim sonini olaylik, uni asr, yil, oy, kun, soatga, hatto daqiqaga nisbatan ham qo'llashimiz mumkin.⁹

Yarim deganda, odatda, o'sha vaqt birligining teng yarmi tushuniladi. Endi chorakni hamma vaqt birligiga nisbatan qo'llay olmaymiz. Masalan, chorak asr deymiz. Yilning choragi deyilganda "yilning to'rtidan biri-uch oyi" hozirgi arab tasavvurlarida "fasl" tushuniladi. Shuningdek, chorak soat deyishimiz mumkin, biroq chorak oy, chorak kun tushunchasi yo'q.

Ba'zan ko'rsatish olmoshlari, sifatdoshlar ham vaqt aniqligini ifodalashga xizmat qilishi mumkin. Masalan, o'sha yil, o'tgan oy, kelasi yil deganimizda aniq bir muddat anglashiladi. Bu hodisalarning bari qadimgi arab tiliga ham zamonaviy arab tiliga ham xos.

Vaqt o'lchovlarining darajalari bor. Arablarda eng katta vaqt o'lchovi "asr" (yuz

⁹ Ўзбек тилининг изоҳли луғати. Т.: "Ўзбекистон миллий энциклопедияси", 2006 - 2008. 448 – 449 бетлар

yil)dir. Undan quyi daraja–“yil”. Bulardan keyin“fasl”, “oy”, “kun” va shu tartibda maydalashib boradi.

Arab tilida davriy vaqt talqini.

1. Davriy vaqt nomlarining arab va o‘zbek tilarida berilishi Arab tilida “asr, yuz yillik, davr” ma’nosini كَقْرُنْ ko’p: اقرون so’zi ifodalaydi.

Masalan : اقرون الوسطى “o’rta asrlar”.

O‘zbek tilining izohli lug‘atida asr so‘ziga quyidagicha izoh berilgan:

Asr 1. Yuz yillik davr, yuz yil. Yigirmanchi asr. O‘tgan asrning so‘nggi kuzi Qorabuloqqa ochiq chehra bilan keldi. M.Ismoiliy, Farg‘ona tong otguncha. Bu daraxtlar bir necha asr umr ko‘rgan. Oybek, Nur qidirib¹⁰.

O‘zbek tilida Quyosh botish chog‘idan bir soatcha oldingi payt va shu paytda o‘qiladigan namoz ham asr deyiladi. Kechki soat to‘rtlar, asrdan bir oz ertaroq hukumat askari bilan xalq orasida urush boshlandi. Abdulla Qodiriy, O‘tkan kunlar. Arab tilida ham kunning aynan shu payti عصر ko’p. عصور “asr payti”, “kun o‘tmasdan keying payt” so‘zi orqali ifodalanadi. العصر العصران “asr namozi”, صلاة العصر “tun va kun”. Arab tilida bu so‘z yuqoridagi قرن so‘ziga sinonim tarzda “asr, davr” ma’nolarida ham qo‘llaniladi, ya’ni عصر ko’p: عصور , اعصار , عصر o‘rta asrlar - العصر الوسطى - tosh asri - العصر الحخاري yoki عصر الحخارة - Ummaviylar davri - عصر بنى امية - atom va kosmos asri - عصر الذرة و الفضاء - yigitlik (yoshlik) yillar va hokazo - في عصر الشباب

Bu o‘zakdan vaqt va davr bilan bog‘liq bir qator so‘zlar yasaladi.

Masalan:

عصرية – 1) asrga molik; zamonaviylik; 2) zamon ruhiga mos firklash tarzi; modernizm; 3) asr vaqti.

عصري - asriy, asrga mos; zamonaviy; eng yangi;

معاصر - hozirgi zamonga oid; 2) zamondosh ;

Bu o‘zakka ح harfi qo‘shilib , yuqoridagi mazmundagi fe‘llar ham yasaladi. تعصرن “asr vaqtida zamonaviylashtirmoq ; modernizatsiya qilmoq”; عصرن “asr vaqtida ovqatlanmoq”; عصرية “asr vaqti (kun o‘rtasi bilan kechki payt orasidagi vaqt)”.

Arab tilida دهر ko’p: ادهر ; ادهور so’zi ham juda uzoq vaqt bilan bog‘liq bir qator ma’nolarni anglatadi.

1) dahr, davr, asr; geol. davr; الانسان paleozoy davri; الدهر الاول

mezozoy davri; الدهر الثالث uchlamchi davr; الدهر الرابع to'rtlamchi davr;

الدهر الى دهر الدهر ما كذب دهر ا ما yoki الدهر الداهرين yoki دهرها hech qachon yolg'on gapirmagan asrlar osha, abadiy. الدهر الى دهر ما كذب دهر ا ما

¹⁰ Ўзбек тилининг изоҳли луғати. –Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси”, 2006 - 2008. 108 – 109 бетлар.

Arab tilida davr , asrga nisbatan qisqaroq vaqtni ifodalovchi “Yerning Quyosh atrofida bir marta aylanib chiqish muddati , o’n ikki calendar oyiga teng vaqt, shunday vaqtga teng o’lchov - yil¹¹ so’zi سَنَةٌ ko’p. سنوات , سنون yoki عام ko’p. so’zi bilan ifodalanadi, سنة دراسية yoki عام مدرسي o’quv yili; سنة شمسية quyosh yili; hijriy (musulmonlar yil سنة هجرية ; milodiy yili - سنة ميلادية ; qamariy yil سنة قمرية hisobi boycha) yil; سنة راس السنة - yil boshi yoki , yangi yil; سنة كبيسة kabisa yili; سنوي yoki عامي yillik yoki yilga oid.¹²

فصل - so’zining ma’nolari:

1) bo’lim, qism, bob (kitobning); 2) aloqani uzish (biror narsa bilan nimadir o’rtasida 3 (و... بين) yil vaqti, mavsum; 4) sinf, sinf xonasi; 5) teatr. parda; sahna;¹³

فصل (u) 1) bo’lmoq (nimadandir) ajratmoq, bo’laklamoq; (عن) (kimnidir, nimanidir) bir-biridan ajratib (bo’lib) yubormoq 2) (بين) (xizmatdan) bo’shatmoq, (biror nimadan) chiqarmoq ; (من) din. (nimadandir, masalan, dindan) chetlatmoq xristianlarda); فصل من الخدمة xizmatdan bo’shatmoq (chetlatmoq) فصل الولد عن الرضاع bolani ko’krakdan ajratmoq 3) (nimanidir) hal qilmoq, (nima haqdadir) qaror chiqarmoq; 4) (في) bahosini aytmoq, narx belgilamoq bar. (فصول) (kimningdir oldidan) ketmoq, chiqmoq (عن); (qaerdandir) jo’nab ketmoq (عن); jo’namoq. . yo’lga tushmoq (masalan karvon haqida);

XULOSA

So’nggi yillarda O‘zbekistonning xorijiy mamlakatlar bilan olib borayotgan aloqalarining o’sishi va jamiyatimizda kechayotgan integrallashuv jarayoni jamiyatning barcha jabhalarida tarjimaga bo’lgan ehtiyojni keskin oshirib yubordi.

Shuning uchun ham sharq tillari fakultetini bitiruvchilarini ko’p hollarda davlatimizning turli xil mahkamalarida, xorijiy mamlakatlar bilan hamkorlikda ish olib borayotgan korxonalarda, xalqaro turizm bilan shug’ullanayotgan tashkilotlarda umuman olganda tarjimonga ehtiyoj sezilayotgan turli tashkilotlarda ishlashga taklif qilinayotgan holatlarni ko’plab uchratish mumkin. Bu esa o’z navbatida talabalarimizda tarjimonlik ko’nikma va malakalarini shakllantirish davr talabi ekanligini ko’rsatmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR (REFERENCES):

1. Ан-На’им. Арабча-ўзбекча луғат. -Т.; “Халқ мероси” нашриёти, 2003.

¹¹ Ўзбек тилининг изоҳли луғати. -Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси”, 2006 – 2008, 267-268 бетлар.

¹² Ан-На’им. – Т.: “Халқ мероси нашриёти”, 2003, 396, 575 бетлар.

¹³ Ан-На’им . Арабча- ўзбекча луғат. – Т.: “Халқ мероси нашриёти”, 2003. 644 - 645 бет.

2. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. - Т.:“Ўзбекистон миллий энциклопедияси”, 2006 - 2008.
3. Иброхимов Н. Юсупов М. Араб тили грамматикаси. I жилд. - Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” , 1997 .
4. Б. З. Халидов. Учебник арабского языка – Т.: “O‘qituvchi” , 1981 . -